

Kleine tanglibel eindelijk

Mannetjes van de kleine tanglibel zitten vaak op zonnige grindstrandjes.

De libellenfauna in Nederland is volop in beweging. Zo is de afgelopen halve eeuw een aantal soorten veel algemener geworden – vuurlibel en gaffelwaterjuffer bijvoorbeeld – terwijl andere, zoals maanwaterjuffer en venglazenmaker, sterk in aantal zijn afgenomen. Een soort die al lang af en toe in Nederland gevonden wordt, maar steeds geen voet aan de grond kreeg, is de kleine tanglibel. Maar deze lijkt zich nu in Nederland gevestigd te hebben, al is het letterlijk op de grens.

Tekst: De kleine tanglibel (*Onychogomphus forcipatus*) is te vinden op vrij snel stromende natuurlijke riviertjes met een stenige bodem en grindstrandjes en veel variatie in stroomsnelheid, een habitat die in Nederland niet veel voorhanden is. Hij leeft dan ook over het algemeen in steniger rivieren of grotere beken dan de gaffellibel en de beekrombout. Deze twee soorten komen in het buitenland ook vaak samen voor waarbij de larven in dezelfde rivier zitten, maar wel op andere plekken. In het noordoosten van Duitsland komen kleine tanglibellen, net als beekrombouts, voor in de oeverzone van grote heldere meren, maar in onze omgeving wordt die habitat niet gebruikt. Het water moet ook van goede kwaliteit zijn en veel zuurstof bevatten (Sternberg & Buchwald, 2000). De volwassen dieren zijn niet zo kritisch wat de habitat betreft. De mannetjes verdedigen territoria vanaf een uitkijkpuntje; dit kan een iets grotere steen zijn of een kale tak. Meest-

al zitten ze op de grindstrandjes of op grote stenen in de beek, vanwaar ze vluchten over het water maken. Dit moet wel een zonnige plek zijn, want ze zitten niet graag in de schaduw. De vrouwtjes zijn zelden bij het water aanwezig en komen er vrijwel alleen om te paren en eieren af te zetten.

In de Ardennen is de kleine tanglibel geen zeldzame soort en in Frankrijk is hij zelfs algemeen. In Noordwest-Frankrijk, Laag-België, Nederland en Noordwest-Duitsland ontbreekt hij echter. Dat kan niet zijn omdat het te koud is, want verder naar het noorden, in Zweden, Finland en de Baltische staten, komt de kleine tanglibel wél voor.

Verleden

Waarnemingen van kleine tanglibellen zijn niet nieuw in Nederland. De oudste bekende waarneming is uit de 19e eeuw bij Maastricht door A. van den Brandt. In 1947

echt in Nederland?

Jo Hermans

is er een mannetje gezien bij Stein en in 1980 is mogelijk een paringswiel langs de Gulp gezien, al zijn de details onduidelijk. In 1988 is nog een dier gezien bij de Rode Beek op de Meinweg en in 1995 zijn twee larvenhuidjes gevonden langs de Grensmaas bij Grevenbicht (Dijkstra et al., 2002). Na 2000 lijkt de kleine tanglibel algemener geworden te zijn. Mogelijk hangt dit samen met een toename in België en Duitsland, maar het kan ook komen door een toename van het aantal waarnemers. Er zijn sinds 2000 met enige regelmaat waarnemingen geweest, voornamelijk langs de Grensmaas en de Roer. Al in het jaar 2000 is gespeculeerd dat de kleine tanglibel mogelijk een vaste inwoner van Nederland zou worden (Faasen, 2000). Er zijn echter ook veel jaren zonder waarnemingen waardoor het aannemelijk is dat dit steeds zwervers en tijdelijke populaties zijn geweest. Hij wordt op de Rode Lijst dan ook niet als een inheemse soort beschouwd (Termaat & Kalkman, 2011). De dichtstbijzijnde populatie in België is bij de monding van de Berwijn op ongeveer 100 meter van de Nederlandse grens. Deze populatie is heel klein, maar ook van grote populaties als die in de Ourthe kunnen volwassen dieren Nederland eenvoudig bereiken en er kunnen ook larven meegenomen worden met de stroming en in de Grensmaas terechtkomen.

De Worm

Op 5 juni 2018 zijn door Jo Hermans twee kleine tanglibellen gezien bij de Worm ter hoogte van Kerkrade. Op 1 juni 2018 was al een kleine tanglibel bij de Worm gezien door Ulrich Haese, maar dat was in Duitsland. De Worm ziet er op het stuk waar het de grens vormt vrij natuurlijk uit en meandert tussen bos met mooie grindbankjes. Dit lijkt sterk op de plekken waar je in

Jo Hermans

De Worm is een beek die on-Nederlands aandoet met grindbanken en een afwisseling van bosjes en open delen.

Frankrijk deze soort ziet. De weken hierna kregen de kleine tanglibellen volop belangstelling van libellenliefhebbers en al snel bleek dat er meer individuen waren: er zijn sommige dagen 6 tot wel 8 dieren tegelijk gezien en er is ook ei-afzet waargenomen. De Worm ontspringt bij Aken, waar verschillende beekjes samenkomen. Hij stroomt naar het noorden langs Kohlscheid. Hier stroomt de beek door het Naturschutzgebiet Wurmtal en meandert vrij sterk. Van Herzogenrath tot Rimburch vormt de Worm de grens tussen Nederland en Duitsland en ook hier maakt de loop in het eerste deel een natuurlijke indruk, maar het laatste stuk is hij vrij recht en lijkt minder geschikt. Tussen de plek waar de Worm Nederland verlaat en waar hij uitkomt in de Roer is hij over vrijwel de gehele lengte gekanaliseerd. Ook het stuk bij de Nederlandse grens is niet altijd zo idyllisch geweest. Vroeger waren er in de omgeving van Aken steenkoolmijnen en industrie die op de Worms loosden en tot halverwege de vorige eeuw was de beek beschoeid. Het is nu haast niet meer voor te stellen, maar de Worm was een tijd lang een smerige goot en niet de prachtige en schone rivier die het nu is. Als de kleine tanglibel hier vroeger voorkwam was hij al lang verdwenen voor er op enige schaal naar libellen gekeken werd. De beschoeiing is verdwenen en de waterkwaliteit is in de loop der jaren flink verbeterd. Pas in de jaren negentig

heeft de weidebeekjuffer zich hier gevestigd en sinds 2000 komt ook de beekrombout hier weer voor. Nu zit dus ook de kleine tanglibel hier en er is ook een gaffellibel gezien. De Worm vormt daarmee een mooi voorbeeld van hoe goed herstel van stromend water uit kan pakken, zelfs als je van heel ver moet komen.

Over de grens

Ook andere rivieren in deze omgeving, maar aan de andere kant van de grens, zijn veel schoner geworden en er is op diverse plekken beekherstel uitgevoerd. Deze rivieren zijn de afgelopen jaren al door de kleine tanglibel gekoloniseerd. De Erft, ten westen van Keulen, is sinds 2014 over een groot deel gekoloniseerd. Bij de Inde, die ten oosten van Aken naar de Roer stroomt, is in 2012 en in 2017 al een kleine tanglibel gezien en in 2018 waren ze hier al wijdverspreid. Aan het Duitse deel van de Worm is in 2009 al een kleine tanglibel gezien. Daarna is er ondanks dat er gezocht is pas in 2017 weer één gevonden (mond. med. Ulrich Haese). In 2018 vlogen er tientallen langs de Worm in zowel Duitsland als Nederland.

De vestiging van de kleine tanglibel in Nederland staat dus niet op zich, maar is een gevolg van het herstel van de kwaliteit van kleine riviertjes in de ons omgevende landen en de Worm in Nederland. Dat libellensoorten van stromende wateren terug kunnen komen als de omstandigheden maar goed zijn, hebben we eerder gezien bij zijn verwanten, de rivierrombout, beekrombout en gaffellibel, die zich allemaal na 1990 vanuit relictpopulaties hersteld hebben (Boudot & Kalkman, 2015, Van Swaay et al., 2018). Het is niet te verwachten dat de kleine tanglibel zich sterk gaat uitbreiden zoals de beekrombout. Net als de gaffellibel zal hij waarschijnlijk beperkt blijven tot één of enkele beken in Nederland. We hebben nu eenmaal weinig van dit type beken.

Literatuur

- Boudot, J.P., & Kalkman, V.J. (Eds.). (2015). Atlas of the European dragonflies and damselflies. KNNV publishing.
- Nederlandse Vereniging voor Libellenstudie (2002). De Nederlandse libellen (Odonata). Nederlandse Fauna 4. Nationaal Natuurhistorisch Museum Naturalis, KNNV Uitgeverij & European Invertebrate Survey-Nederland.
- Faasen, T. (2000). Mededelingen Kleine tanglibel (*Onychogomphus forcipatus*), wel of niet inheems in Nederland? *Brachytron*, 4(2), 23-25.
- Sternberg, K., & Buchwald, R. (2000). Die Libellen Baden-Württembergs—Band 2: Großlibellen (Anisoptera), Literatur. Verlag Eugen Ulmer, Stuttgart.
- Termaat, T., & Kalkman, V. (2011). Basisrapport rode lijst libellen: volgens Nederlandse en IUCN-criteria. De Vlinderstichting, Wageningen.
- Van Swaay, C.A.M., Bos, G., Van Grunsven, R.H.A., Kok, J., Huskens, K., Van Deijk, J.R., & Poot, M. (2018). Vlinders en libellen geteld. Jaarverslag 2017. Rapport VS2018.006, De Vlinderstichting, Wageningen.

Christophe Brochard

De kleine tanglibel leeft normaal gesproken ingegraven in de bodem en dan zijn alleen de achterlijfspunt en een deel van de kop zichtbaar.